

Fåglar i Södra Vätterbygden 3-2014

Jönköpings Fågelklubb

Tidskrift utgiven av:

Jönköpings Fågelklubb
Lyckås15, 561 92 Huskvarna

Hemsida:

www.jonkopingsfagelklubb.se

Ansvarig utgivare:

Anders Söderlund

Redaktion:

Jan Blomquist, Björn Merzell och Anders Söderlund

Redaktionsadress:

Öland, 563 93 Gränna, tel 0390-510 34
e-post anders@khs.se

Styrelse i Jönköpings Fågelklubb**Ordförande:**

Leif Jansson, tel. 036/163148
e-post leif036@gmail.com

Sekreterare:

Leif Thörne, 036/128164
e-post leif.k.thorne@gmail.com

Kassör och medlemsregister:

Jan Blomquist, tel. 036-138142
e-post fureholm@telia.com

Övriga:

Andreas Joakimsson, tel. 036-340149
e-post andreas@ungtro.com

Olof Karlsson, tel. 036-142111
e-post ok@iml.se

Ingemar Öjhage, 036-92445
e-post ingemar.ojhage@mio.se

Fredrik Litsgård tel: 0202-889382
e-post fredrik@ecocom.se

Barbro Falk tel: 0708-927811
e-post falk.barbro@telia.com

Karin Enquist tel: 0725-224555
e-post karin.enquist@hotmail.com

Jönköpings Fågelklubb är en ideell förening med ett övergripande mål att främja kunskapen om fågelfaunan och skyddet av dess livsmiljöer i södra Vätterbygden. Klubben är ansluten till Riksföreningen Sveriges Ornitologiska Förening.

Klubben förverkligar detta genom att

- anordna sammankomster, exkursioner och kurser
- verka för att väcka och underhålla intresse för fågelfaunan och fåglarnas livsbetingelser hos allmänheten.
- arbeta med ornitologiska undersökningar och dokumentation av fågelfaunan.
- bistå myndigheter, organisationer och enskilda i ornitologiska frågor.
- sprida information till medlemmar och allmänheten om fåglar och deras livsmiljöer.

Klubbens verksamhetsområde omfattar Jönköping, Habo och Mullsjö kommun.

Medlemsavgifter 2014:

Ungdom t.o.m. 25 år 100:-

Äldre än 25 år 150:-

Hela familjen 200:-

Insättes på Jönköpings Fågelklubbs bankgiro 5253-4757, glöm inte att ange avsändare.

Omslagsbild framsida: Kustlabb, foto Peter Berglin

Omslagsbild baksida: Vitkindade gäss, foto Rüdiger Kasche

Höststräcket genom Vättern

Varje höst passerar 25 000-30 000 sjöfåglar, vadare och måsar Vättern på sin väg söderut. Denna höst har det dock varit någonting alldeles extra. Inte kanske för att det passerat rekord många fåglar, men för att det varit extremt gott om labbar av olika slag, framför allt kustlabbar och bredstjärtade labbar. Den första kustlabben för hösten rapporterades redan 11 augusti och sedan har ytterligare 94 kustlabbar setts i Vättern (svårt att veta exakt antal). Endast en säker fjällabb har setts (27.9) och inte mindre än 23 bredstjärtade labbar har hittills observerats i sjön. Det var länge sedan det setts så mycket labbar i Vättern.

Det har även varit förhållandevis många gäss som passerat. Grågässen har hittills dominerat med över 6000 ex, men det som nog varit roligast är nog den stora mängd vitkindade gäss som passerat. Hittills under hösten har över 4000 vitkindade gäss passerat Vättern, vilket är mer än 1000 fler än tidigare hösta notering från 2007. Bästa dag var 16 oktober då 2060 ex sträckte iväg.

Den 14 oktober var en riktig trandag med ett enormt sträck av tranor. Knappt 2000 ex sågs från Abisko, men ute i Dala, Järnsås passerade hela 3400 ex samma dag. Det har även sträckt förbi en del rovfåglar. Både havsörn och pilgrimsfalk har setts med flera exemplar men den 16 oktober slogs ett fjällvrårekord då hela 108 ex noterades från Abisko. Runt lunchtid kom det små flockar på 2-8 ex nästan hela tiden.

Ja, det är ett litet axplock av vad hösten hittills har bjudit på, men höststräcket är inte över än. Även om det kommer att lugna ner sig något så finns det alltid något spännande att titta på i Södra Vätterbygden. Håll kikaren i högsta beredskap!

/Björn Merzell

Kronhjort vid Dumme mosse

På eftermiddagen den 5 oktober noterade jag att det setts mindre sångsvan vid Fredstorp. Ett årskryss är ju inte fel, tänkte jag, så jag åkte dit framåt seneftermiddagen. Det såg först helt tomt ut på fälten vid Fredstorp, men i en svacka stack några vita halsar upp. Och mycket riktigt, bland ett 30-tal sångsvanar gick 5 mindre sångsvanar och betade. De var inte lätta att hitta eftersom de allt som oftast försvann med sina huvuden ner i svackan. Det är alltid lika trevligt att se dessa arktiska svanar.

Det var dock inte svanarna som var dagens höjdpunkt, utan bäst som jag står där fick jag syn på en stor fyrbent varelse som stod långt nere i skogskanten. Åh en älg, tänkte jag, eftersom jag sett älg där vid flera tillfällen tidigare år. Jag tog upp kikaren och ställde in den på fyrbeningen. Till min förvåning är det ingen älg som står där utan en stor och präktig kronhjortstjur med ståtliga horn. Jag kunde räkna till 12 taggar, sex på varje horn. Jag tittar på hjorten en stund som efter drygt fem minuter knallar vidare och försvinner in i skogen. Jag visste att vi har dovhjort inom vårt verksamhetsområde men inte att det finns kronhjort.

/Björn Merzell

Vinterfåglar inpå knuten i januari 2014

Den nionde upplagan av Vinterfåglar Inpå Knuten lockade fler deltagare än något av de tidigare åren. Sammanställningen här intill baseras på ca 23 300 rapporter, vilket innebär en ökning med cirka 15 procent jämfört med de två senaste åren.

Jämfört med förra året ökade också antalet fåglar något. Av de 30 talrikaste arterna visade 18 en uppåtgående trend, medan 11 hade en nedåtgående och en rapporterades i exakt samma omfattning som förra året (räknat i genomsnittligt antal individer per rapport). Trots detta är det många rapportörer som noterat att de hade färre fåglar än normalt. Inte en enda meddelade det motsatta, men kanske är det så att ”hälsan tiger still”.

Inte oväntat toppar talgoxen listan för nionde året, men skillnaden gentemot nummer två, pilfinken, minskar sakta men säkert. Under de senaste fem åren har pilfinken närmast sig mer och mer. Om denna trend fortsätter, lär vi få se ett skifte i toppen inom några år.

Det som annars präglar denna vinter är att ovanligt många arter som huvudsakligen flyttar ut ur landet, visar förhållandevis höga antal. Det gäller exempelvis koltrast och björktrast men även rödhake, ringduva och svarthätta. Minst två rödhakar fanns bevisligen i Västerbotten under räkningshelgen, en av dessa på gränsen mot Norrbotten. Båda måste ha varit helt beroende av fågelmatningar eftersom det var mycket kallt i denna del av landet några dagar före räkningen. En annan extrem var för övrigt en bofink vid en fågelmatning i Överkalix.

Några så kallade invasionsarter uppträdde talrikare än vanligt. Det gällde framför allt sidensvans men även grönsiska och korsnäbbar. De sistnämnda är inte vanliga vid fågelmatningar, men detta år rapporterades såväl mindre korsnäbb som bändelkorsnäbb från flera platser. Deras talrikhet kan, liksom när det gäller grönsiskan, ha samband med att

Koltrast, Foto: Jan Blomquist

det rådde födobrist i Ryssland under sensommaren och hösten. Stora mängder korsnåbar, grönsiskor och även större hackspettar utvandrade då via Finland till Sverige och vidare söderut. Märkligt nog avspeglas denna utvandring inte i antalet större hackspettar i vår räkning.

För några arter fortsätter den tillbakagång som vi sett i flera år. Grönfinkarna lider fortfarande av parasitsjukdomen gulknopp, även om utbrotten verkar vara mera lokala nu än tidigare. Andra arter på stadig tillbakagång är de båda mesarna entita och talltita. De har det tufft i dagens skogsbruk, och bättre naturvårdshänsyn har ännu inte gett någon positiv effekt på dessa.

Även gråsparv och gulsparv har minskat stadigt, men båda dessa visar svaga uppgångar i årets siffror. Detta kan dock vara chimärer. Det har visat sig att en del tar fel på gråsparv och pilfink och rapporterar gråsparv när det i själva verket är pilfink som besökt deras matning. När det gäller gulsparven visade en preliminär sammanställning i slutet av räkningshelgen på ett fortsatt ras. Detta omnämndes i ett pressmeddelande och fick den märkliga följden att rapporteringen av gulsparv plötsligt ökade kraftigt. Men även om detta innebar en förändring till ett svagt plus, måste vi konstatera att vi idag bara har ungefär hälften så många gulsparvar som när räkningen startade 2006.

Slutligen måste vi nämna några kuriositeter. Vid flera fågelmatningar fanns jagande sparvugglor och varfåglar under räkningshelgen. Dessa båda arter tar gärna småfåglar och lockas, precis som sparvhöken, till fågelmatningar. På platser där man höll koll på sin fågelmatning natttid kunde det konstateras att såväl kattuggla som pärluggla kom på besök, men då för att jaga sorkar eller möss. Ännu en udda fågel var en morkulla som sågs sitta under en fågelmatning i nordvästra Skåne. Den hade nog lockats av att marken var tillräckligt mjuk för att den skulle kunna leta efter daggmask.

De 15 vanligaste arterna (förra årets placering inom parentes)

1. Talgoxe (1)
2. Pilfink (2)
3. Blåmes (3)
4. Gulsparv (4)
5. Domherre (5)
6. Koltrast (7)
7. Grönfink (6)
8. Skata (8)
9. Kaja (9)
10. Gråsparv
11. Grönsiska (14)
12. Nötväcka (12)
13. Sidensvans (20)
14. Gråsiska (11)
15. Större hackspett (15)

Gäss och svanar ivägskrämda av markägaren – får man det?

Den 22 mars i år var Sven V Johansson som så många gånger förr på kravgården Stora Hallebo mellan Habo och Habo kyrka för att spana in de rastande gässen och sångsvanarna. Men besöket blev inte likt dom tidigare besöken. Storbonden själv i egen hög person (han har väl en djuruppsättning på sådär 250 mjölkkor) kom småspringande med en lösspringande terrier över de stora betesfälten. Det verkade nästan som om han hade dresserat vovven att göra den ena tjurrusningen efter den andra mot gässen och svanarna. Efter ca 15 minuter var det nästan helt gås- och svantomt på de stora fälten. Någon grå- och kanadagås stod kanske kvar i något hörn.

Då Sven åkte därifrån var han tvungen att ta mod till sig och fråga bonden vad han hade emot dom fredliga vårfågeln. Han svarade att de skiter så fruktansvärt ute på betesfälten och de kan föra med sig salmonella och andra sjukdomar som kan smitta ner hela djurbesättningen då korna släpps på bete senare i vår. Likaså hade han problem med en massa tamduvor som drog omkring runt gården. Där skröt han med att han dock fick kål på 11 stycken i en och samma hagelsvärm i vintras då han smög fram bakom traktorn.

Sven V tyckte det var olustigt att se dom stora vackra fåglarna bli ivägkörda på det där sättet och blev samtidigt nyfiken på i vilken omfattning bondens uttalande stämde och lade ut en förfrågan på vår hemsida. Peter Berglin tipsade då Sven att ta kontakt med Lotta Berg i Skövde Fågelklubb.

Nedan kan du läsa Lottas svar till Sven V.

Detta är tyvärr inget ovanligt problem – lantbrukarna är ofta inte särskilt förtjusta i de rastande gässen, dels för att de äter av grödorna och dels för att de ses som potentiella smittspridare. Och det är, rent juridiskt, fullt tillåtet för markägaren att köra bort rastande gäss.

Det är också ofrånkomligen sant att gäss skiter mycket. De äter växter med högt fiberinnehåll, vilket innebär att en relativt stor andel av det de äter kommer ut igen i osmält form. Detta i sin tur innebär att de måste äta stora volymer för att få i sig tillräckligt med näring bland alla fibrer, och följaktligen blir det stora mängder skit som kommer ut.

Hur är det då med salmonellan? Jo, visst kan vilda gäss bära salmonellabakterier, även om det anses vara betydligt vanligare att tättingar gör det (ses som en typisk “fågelbords-smitta”), liksom duvor, kråkfåglar och måsar/trutar. Tamgäss är som bekant känsliga för salmonella, inte för att de själva blir särskilt sjuka utan för att man är rädd för smitta till konsumenten som ska äta gåsköttet. Däremot är det, enligt den information jag har tillgång till, inte särskilt vanligt att vilda gäss eller svanar är salmonellasmittade. Men visst finns det en risk – den är inte noll, men troligen inte särskilt stor. Salmonellabakterierna håller sig länge i fuktigt material, men ute på bete i solsken borde bakterierna torka ut

och dö rätt snabbt och jag skulle nog inte vilja påstå att ”betet blir smittat för resten av sommaren”. Vilka andra sjukdomar han syftar på vet jag inte – jag kan inte komma på något som i praktiken skulle innebära ett hot mot kornas hälsa.

Vad gäller duvor så är nog risken för salmonellaspridning större. Där gäller det framför allt kraftfodret till korna. Där är det viktigt att duvor, kajor och smågnagare (som ofta är salmonellabärare) inte kan ta sig in i fodersilos eller liknande och sitta där och äta och skita – för det innebär en reell risk för salmonellaspridning. Det bästa sättet att undvika att dra till sig tamduvor till en gård är alltså att hålla rent och snyggt, undvika foderspill och ha täckta foderbehållare och ensilageförvaring.

Så har bonden fog för sin oro? Njaj, att fåglar kan sprida salmonella är otvetydigt, men det är nog inte primärt de rastande gässen och svanarna som är problemet. Men man kan inte heller garantera att det inte finns någon som helst risk. Tyvärr är väldigt lite forskning utförd på det området – jag hoppas kunna titta lite närmare på det under året som kommer och kanske kan ge ett tydligare svar senare.

/ Vänliga hälsningar Lotta Berg

Blommans hörna

I detta nummer bifogas åter ett inbetalningskort till de medlemmar som ännu inte betalt årets medlemsavgift. Vi hoppas naturligtvis att Ni även i fortsättningen vill vara med och delta och stödja föreningens verksamhet.

Om någon har betalat men ändå får en inbetalningsavi, hör av er till kassören för att se till att ert medlemskap blir registrerat.

Ringmärkt kanadagås kom från Belgien

Det händer ju emellanåt att man hittar en halsmärkt gås och blir då nyfiken på dess historia. Hemsidan www.geese.org är en databas för halsmärkta gäss där man kan, efter att ha registrerat sig, rapportera in de halsmärkta individer man sett samtidigt som man kan få information om när de ringmärktes och tidigare återfynd. Det är ett samarbetsprojekt mellan Nederländerna, Tyskland, Danmark och Sverige.

Det var precis vad Rüdiger Kasche gjorde då han hittade en halsmärkt kanadagås (G26) vid Erstadkärret på Visingsö, 2 juli 2014. Den höll ihop med bl.a. sitt kullsyskon (G28). Kanadagässen var ringmärkt som ungfåglar 13 juli 2010 i Overschild i nordöstra Nederländerna (NL). Fåglarna höll till i omgivningarna under resten av året och rapporterades vid 4 tillfällen. Under 2011 finns 10 noteringar och alla från samma område runt staden Groningen i norra NL. 2012 rapporteras gässen 6 gånger, fortfarande inom samma område och under 2013 finns 7 rapporter av kanadagässen runt Groningen. I januari och maj 2014 rapporteras gässen igen från samma område, men den 2 juli dyker de upp i Sverige och Visingsö.

Vad som fått dessa kullsyskon att vid fyra års ålder sticka till Sverige och Visingsö för att rugga är en gåta och det går bara att spekulera om anledningarna. Kanske var det ett ungdomligt infall, kanske lockades de av andra gäss som var på väg norrut under våren och hamnade till slut på Visingsö. Ja, det kan finnas många anledningar. Det ska dock bli roligt att få information om var de dyker upp härnäst. Den 27 juli sågs de på Visingsö senast och strax därefter försvann de från ön.

Här ses G26 (till höger) beta ihop med sitt syskon G28 (till vänster) vid Erstadkärret, tillsammans med en flock kanadagäss. Foto: Rüdiger Kasche

Visingsögässens och förekommande hybriders ruggning

Bakgrund

Under åren 2010-2014 har det blivit väldigt tydligt att alltfler gäss ruggar sin fjäderdräkt på Visingsö. Fram till 2010 skedde ruggningen för kanadagäss, några grågäss, samt deras hybrider mer i det dolda vid Borgaviken på öns västsida för att efter 2012 också ske i Erstadkärret. Delvis på grund av att en allt större mängd vitkinkade gäss och hybrider mellan vitkinkade- och- kanadagäss tillkom som ruggande fåglar.

Syftet med denna artikel är att granska de arter som ruggar och hur ruggningen sker. Granskningen gäller primärt för Visingsö men även för Jönköpings kommun och i några fall har några exempel längre bort tagits med.

Som primär informationskälla har jag använt Svalan, men även några andra källor har använts. Att registrera via Svalan är lätt och elegant och man kan själv granska och söka det material man behöver.

Efter genomgång av materialet så är det lätt att inse att registreringen av gässen på Svalan är något ofullständig, speciellt vad gäller hybriderna. Detta gör att man måste försöka hitta svar via andra skriftliga källor, och via personliga kontakter.

Berörda arter och hybrider

Kanadagåsen är en inplanterad art och vi känner väl till bakgrundshistorien från Bengt Bergs dagar på 1930-talet.

De första kanadagässen i Jönköpings kommun sågs av Willie Strömblad vid Munksjön den 24.2 1963 och de första på Visingsö noteras den 2.4 1966 (Rosenlunds Ornitologiska Klubb). Därefter har kanadagåsen haft en explosiv ökning på Visingsö och i kommunen som helhet där de numera observeras under hela året. En viss avmattning sker under de kalla vintermånaderna men övervintringar förekommer likväl. Häckning av kanadagäss på Visingsö är fåtaligt registrerade på Svalan. Dock har reden med ägg hittats, vilka i allmänhet ganska snabbt blivit begärlig föda för kråkor och trutar eller också har häckning förstörts av människan. Redena ligger i allmänhet ganska så oskyddade. Ett par häckade 2014 och lyckade få en unge flygg (Rüdiger Kasche)

I Svalan förekommer kriteriet bo/ägg/ungar i Jönköpings kommun från 1970 och för Visingsö från 2008, men registreringarna i Svalan är fåtaliga.

Återfynden på ruggande kanadagäss är relativt få. Från Visingsö finns en benringmärkt kanadagås från Belgien och två halsringmärkta från Holland. De Hollandsmärkta gässen och deras kullsyskon har tidigare observerats enbart i Holland. Man kan då fråga sig om holländska kanadagäss kommer till Visingsö för att rugga varje år? Det har under åren livligt diskuterats om kanadagåsen är ett välkommet tillskott till fågelfaunan eller ej. Jakt

är tillåten under bestämd jakttid (11aug-31 dec).

Grågås

Ett litet antal grågäss ruggar också på Visingsö och de utgör den ena parten i ett par med en kanadagås. Grågåsen är generellt sett en mycket vanlig årlig fågel på Visingsö och övervintrar regelbundet, oftast tillsammans med kanadagäss och dessa arters gemensamma hybrider.

I Svalan har ingen häckning registrerats för grågås på Visingsö, men det är relativt vanligt i kommunen i övrigt. Grågåsen häckar inte på Visingsö förutom i par med kanadagås. Grågås är ett jaktbart vilt med samma jakttid som kanadagås.

Hybrider mellan kanadagås och grågås

Den första registreringen av hybridisering mellan grå-och-kanadagås i Sverige är från 9.4 1963 då Lars Brolund i Stadsträdgården i Gävle såg ett ex. I Jönköpings kommun observerar Bo Ahnström första hybriden 10.6 1987. Martin Widén noterar den 7.3 2009 de 2 första av dessa hybrider på Visingsö. Därefter ökar antalet registrerade observationer för Jönköpings kommun och Visingsö på Svalan.

Till saken hör att enbart en observation av ett grågås-kanadagås par med 6 hybrider har registrerats som häckande på Visingsö nämligen 13.7 2008 då ett par med 6 ungar sågs och att föräldrafågeln i detta fall var en kanadagås och en grågås.(Rüdiger Kasche)

Hybriderna är jämnstora med kanadagässen. Färgerna varierar mellan individer och kinden är oftast ljusgrå. Näbb- och benfärg kan ofta gå i grågåsens mera gul-gulröda toner. Låtet har något gällare karaktär än kanadagässens och hörs ofta i flockarna. Foto: C G Gustavsson

Grågås-kanadagåshybrider häckar i övriga Sverige ända till Luleå. Det första paret som registrerats under kriteriet bo/ägg/ungar var 13.6 1997 med 3 ungar på Norra Järvafältet (Stockholms Rapportkommitté)

Familjegrupper med hybrider och två föräldrar av varje art har också setts. Det största antalet hybrider mellan grågås och kanadagås som noterats i Jönköpings kommun är 22 ex vid Landsjön 3.10 2013 och 17 ex på Visingsö 6.6 2013, båda registrerade av Martin Widén.

Vitkindad gås

Vitkindad gås har en historia där ett antal av denna extremt arktiska gås på 1960-talet började häcka på en liten ö på östra sidan av Gotland. De spred sig också till bl.a. till Västmanland, Malmö och Skansen i Stockholm och har sedan fram till idag haft en explosiv ökning med häckningar spridda över praktiskt taget hela landet. Viss osäkerhet råder om vilken genotyp (genetisk typ) parkgässen har (parkerna i Malmö och Skansen i Stockholm).

Vitkindade gäss har hybridiserat med kanadagäss sedan 1970-talet i Västmanland (enl. Daniel Hedenbo Hallstahammar) och har också spridit sig från parkfåglar i Malmö i kombination med vilda fåglar av annat ursprung (enl. CG Gustavsson, Skillingaryd).

En del vitkindade gäss har också börjat visa tecken på att "se olika ut" jämfört med den ursprungliga populationen. En del exemplar är något gulare i det vita på huvudet och det finns exempel på mindre och större i storlek jämfört med den ursprungliga fenotypen (utseende och beteende) (enl. samtal med Daniel Hedenbo i Hallstahammar samt undertecknads noteringar).

Som ett kuriosum kan nämnas att en vitkindad gås sköts i Jönköpings kommun, i Vättern, den 6.9 1891. I Jönköpings kommun noterades som andra fynd två ex. den 9.11 1965 på Visingsö (Gösta Dahlgren och J-O Berlin). Numera är arten observerad under praktiskt taget hela året på Visingsö, även försök till övervintring görs, men i litet antal ex.

De första registrerade häckningarna av denna art i Jönköpings kommun upptäcktes på Visingsö i juni 2013. Det var fem kullar med sammanlagt 20 ungar (enl. Rüdiger Kasche), som blev flygfärdiga och alla dessa ungfåglar fanns med under den ruggning föräldrafåg-larna gjorde med alla andra gäss samma år. Ingen konstaterad häckning förekom 2014, men häckningsförsök kan ha gjorts.

Det största antalet vitkindade gäss som noterats i Jönköpings kommun någonsin är 1923 ex sträckande mot söder den 10.11 2007 (Per Sjöstrand et al.) och för Visingsö 1010 ex den 21- 22.11 2012 av Rüdiger Kasche.

Vitkindade gäss liksom kanadagäss var ju en sensation när de började observeras i Sverige. Båda dessa arter har sedan spridit sig väl och ses numera ibland med oblida ögon, i synnerhet av jordbrukare.

Den vitkindade gåsen får endast jagas vid skydds jakt med tillstånd av Länsstyrelsen.

Hybrider mellan vitkindad gås och kanadagås

Två mycket tydliga hybrider av vitkindad/kanadagås tillsammans med en tänkbar kanadagås eller hybrid. Storleken på dessa tre fåglar är ngt större eller lika stora som vitkindad gås. Kanadagäss kan variera i storlek. Foto Rüdiger Kasche

Den första registreringen i Svalan av denna hybrid gäller 22.2 1966 vid Frösöbron av Uno Unger, men är satt med frågetecken. Därefter finns ytterligt få registreringar, oftast i form av enstaka exemplar.

Det är inte svårt att inse att fågelskådare började undra vad detta var för hybrid. Hybriderna kan vid en snabb anblick se ut som vanliga kanadagäss (se foto), men tar man sig tid så ser man i allmänhet att de är i samma storlek som de vitkindade gässen, ibland också mindre eller större än. Överlag är de mycket mörkare färgade och har mer vitt på hals/huvud än kanadagässen har och dessutom är de mindre än kanadagässen. Singers "The North American Bird Guide" ger några exempel i Cackling och Dusky varianterna av kanadagässen i Nordamerika. Begreppet dvärgkanadagås kan också nämnas fågelskådare emellan. (se Svensson "Fågelguiden" 2009 sid 20).

Registreringar i Svalan av dessa hybrider börjar öka först på 2000-talet, men bara i fåtal ex. Undantaget är registreringarna från Visingsö från och med 2012.

Nykläckta hybridungar registrerades för första gången i Svalan den 29.6 2014 då 13 pulli sågs i Skanssjön Hallstahammar. (Daniel Hedenbo, Hallstahammar)

Första registreringen i Jönköpings kommun av denna hybrid var 2 ex. av Daniel Steen 29.11 2005 vid Landsjön, och 2 ex ses som första ex på Visingsö av Joel Jaldemark den 25.7 2007. Under 2014 ruggade åtminstone 75 hybrider på Visingsö, vilket är det högsta angivna registreringen i Sverige. Var huvudpopulationen av dessa hybrider är under vinterhalvåret är i stort sett okänt.

Strippgås. Under 2014 fanns en strippgås under hela ruggningsperioden. Tydligt ruggade den också.

Ruggningsförfarande-förlopp

Kanadagäss och ett fåtal grågäss med sina nämnda hybridformer samt vitkindade gäss övervintrar på ön, men de flesta anländer i allmänhet tidigt på våren, i februari-mars. Ytterligare tillskott av vitkindade- och kanadagäss kommer till ön kring månadsskiftet maj-juni och hybriderna av vitkindade-kanadagäss dyker normalt upp i juni.

I juni 2014 fanns upp till 1000 kanadagäss, 5-10 grågäss inklusive deras hybrider, upp till 130 vitkindade gäss, och upp till 85 av vitkindade gäss-kanadagäss hybriderna på ön.

Den ökning som skett av alla ruggande gäss är märklig. Troligen har gässen upplevt en viss säkerhet i kärrets biotop med gott om bete och möjlighet till snabbt skydd ut i Vättern vid fara. Hästarna på bete inne i Erstadkärret är inte minst en lugnande faktor för gässen. De som ruggar vid Borgaviken kan beta på näraliggande fält och också mycket snabbt springa ned i tryggheten på Vätterns vatten.

Ruggningen startar något olika med kanadagässen först och de vitkindade -kanadagäss hybriderna sist. Ruggnings-förloppet är inte exakt angivet i tid, men påbörjad ruggning kunde ofta upptäckas när gässen inte längre flög ut på Vättern utan mycket snabbt sprang liksom ”rullade” ut i Vättern. I ruggningsförloppets slutskede kunde man se att gässen allt flitigare prövade sina vingar innan ruggningsprocessen var helt klar.

En vanlig ruggningsdag kunde man på morgonen finna de ruggande gässen tryggt beta i de lämpliga områden som finns för detta i Erstadkärrets naturreservat och vid Borgaviken. Arterna var oftast uppdelade i sina egna grupper men kunde ibland gå ihop i större grupper. Speciellt en del av de vitkindade gässen var tydligt mer blandade med ”sina” hybrider.

Vid upplevd fara, en rovfågel eller högljudda förbipasserande yrkesfordon m.m. så var alla gäss snabbt ute på Vättern, ibland ganska så långt ut. Oförstående båtförare eller dylikt kunde ibland men sällsynt få gässen att simma väl långt ut.

Ingen observation finns att havsörn har slagit någon ruggande gås på Visingsö, däremot har havsörnar, rävar m.m. oroat fåglarna, som dock alltid har klarat sig. Något ex har också skadat sig så svårt, att gåsen blev tvungen att avlivas i samråd med markägare och jägare.

Ruggningen sker ju under semestertid juni-juli, och många turister cyklar eller bilar förbi Erstadkärret. Efter viss information kan besökare bli väldigt intresserade av hela förloppet. Ortsbefolkningen har informerats och visat intresse.

Jag kan på rak arm inte komma ihåg något akut allvarligt problem av att ha gässen ruggande inom reservatet. Även många ornitologer har stannat och kunnat lära sig se skillnad på hybrider och de andra gässen. Det har inte alltid varit lätt.

Slutsats och diskussion

De gäss och hybrider som ruggar på Visingsö har efter 2010 kunnat kontrolleras tydligare. Det har visat sig att de har utvecklat ett relativt sett mer och mer inarbetat sätt att komma till ön och rugga. Vi vet inte helt säkert varifrån alla dessa fåglar kommer och inte heller vart de tar vägen för övervintring, men ser att de ganska snart efter sin ruggningsperiod lämnar Visingsö.

Att upp till 300 kanadagäss och upp till 10 grågäss samt deras hybrider liksom ett fåtal vitkindade gäss är i kommunen eller dess närhet under hela året är klart men varifrån kommer resterande antalet gäss?

Möjligen kan de enda ringmärkningsfynden av tre kanadagäss som noterats på Visingsö tyda på att en del av alla dessa gäss övervintrar och också eventuellt häckar i Holland/Belgien. Rimligt vore då också att anta att vitkindade-och- kanadagäss som hybridiserar med varandra är övervintrare i Holland/Belgien. Dessa hybrider liksom deras föräldrafåglar skulle alltså möjligen övervintra i Holland/Belgien för att sedan återvända till Sverige, och Visingsö för att rugga, men också till "hemtrakterna" någonstans kring Hallstahammar/Västmanland eller annan plats för att häcka.

Varför har de sist nämnda hybriderna plötsligt ökat i antal från 2012 och då speciellt på ruggningsplatsen på Visingsö? Kommer de från annat land för att enbart rugga här och eventuellt också häcka, eller har registreringar för dem i Svalan tidigare inte blivit gjorda av olika skäl?

Generellt finns alltså många obesvarade frågor att fortsätta arbetet med, framför allt de fenotypiska och genotypiska oklarheterna samt fåglarnas ursprung och utseende. Mycket återstår att göra i denna fråga. Ett arbete som för vissa är förvirrande och för andra en klar ornitologisk utmaning.

/ Rüdiger Kasche, sedan 2007 bosatt på Visingsö
rydekasche@live.se

Sett i Södra Vätterbygden, 1 september – 15 oktober 2014

Mindre sångsvan, 5 ex sågs vid Fredstorp, Dumme mosse 5.10 och 2 ex på samma plats 9-13.10.

Tundrasädgås, 1 ex noterades vid Fredstorp, Dumme mosse 7.10 och 1 ex hittades vid Rökinge, Visingsö 9.10.

Spetsbergsgås, 20 ex sträckte mot S vid Abisko 23.9 och 3 ex rastade vid Landsjön 25.9.

Bläsgås, 6 ex rastade vid Gigeryd, Habo 5.10, 1 ex mot S Norra Boarp, Gränna 6.10, 35 ex mot S vid Abisko 6.10, 3 ex rastade vid Fredstorp, Dumme mosse 7-9.10 och 2 ex sågs 12.10, 3 ex rastade vid Rökinge, Visingsö 9.10.

Prutgås, några ex har rastad på Visingsö under perioden och flera ex har passerat genom Vättern, som mest 580 ex mot S vid Abisko 23.9, dessutom några ex i Vättern, Habo 24.9-9.10.

Bergand, 1 hona rastade i Landsjön 2.9, 2 ex sågs vid Abisko 12.10.

Ejder, 1 ex mot S vid Vidablick 7.9, 7 ex mot S vid Abisko 23.9 och 5 ex sträckande mot söder vid Vidablick 5.10.

Alfågel, 1 ex sågs vid Vidablick 10.10 och 3 ex vid Abisko 12.10.

Smådopping, 1 ex såg i Liljeholmskanalen 11.9-4.10.

Gråhakedopping, 1 ex noterades vid Norra udden, Visingsö 3.9 och 2 ex rastade vid Talavid 3.10.

Brun glada, sågs först vid Ölmostad och en timme senare vid Abisko och Kanalгатan 14.9.

Stäpphök, en ungfågel födosökte vid Siringe, Skärstad 31.8-1.9.

Aftonfalk, en ungfågel noterades vid Kanalгатan Jönköping 14.9.

Trana, hela 3400 ex passerade mot S förbi Dala, Järnsås 14.10.

Skärsnäppa, 3 ex Borgaviken, Visingsö 28.9.

Dvärgbeckasin, 1 ex vid Ed, Visingsö 25.9, 1 ex vid Landsjön 29.9 och 8.10 och 1 ex Södra udden, Visingsö 2.10.

Dubbelbeckasin, 1 ex vid Stichelösaviken, Landsjön 7.9.

Smalnäbbad simsnäppa, 1 ex Erstadkärret 2-12.9 samt 1 ex samma lokal 11.10.

Bredstjärtad labb, ca 25 ex under perioden, de flesta sedda från Abisko, som mest 7 ex 14.10.

Kustlabb, drygt 90 kustlabbar sågs under perioden, bästa dag 22.9. då hela 55 labbar passerade Vidablick.

Fjälllabb, 1 ex mot S vid Vidablick 27.9.

Silltrut, 1 ex rastade på Norra udden, Visingsö 9.9, 12 ex vid Abisko 22.9.

Tretåig mås, 1 ex passerade förbi Abisko 22.9.

Kungsfiskare, 1 ex vid Landsjön 4-7.9, 1 ex Vidablick 7.9-4.10, 1 ex flög förbi Munkaskog, Habo 20.9 och 1 ex Attarpsdammen, Bankeryd 23.9.

Blåhake, 1 ex Stichelösaviken, Landsjön 1.9, 1 ex Landsjön 2.9, 1 ex Jutaholm, Huskvarna 7.9, 1 ex Flygfältet, Visingsö 11.9, 1 ex ringmärkt Landsjön 13.9 och ytterligare 1 ex ringmärktes 14.9, 3 ex Landsjön 19.9, varav en ringmärks och denna blåhake fångas igen 27.9.

Kärrsångare, 1 ex ringmärktes 6.9 och ännu 1 ex 19.9.

Trastsångare, 1 ex ringmärktes vid Landsjön 7.9 och fångades igen 12.9 och 13.9.

Taigasångare, 1 ex ringmärktes vid Eckern 2.10 och ytterligare 1 ex ringmärktes på samma plats 11.10. Dessutom höll 1 ex till vid Södra Jorstorp, Gränna 13-14.10 och 2 ex lockade vid Talavid 16.10.

Bändelkorsnäbb, 4 ex passerade Uppgränna 1.10.

Rosenfink, 1 ex ringmärktes vid Landsjön 12.9.

Lappspary, 3 olika observationer av 1 ex på Visingsö 20.9, 26.9 och 29.9.

